

Культура і Побут

№ 31

Неділя, 1-го серпня 1926 р.

№ 31

Зміст. Вірш. Марко Кожушний. — Ів. Андрієнко. Пригода. — Ларик. Неоправдана претензія. — І. Туркельтауб. Авторське право за кордоном. — О. Гатов. Художники в Парижу. — Леопольд Кач. Театральне життя Відня. — Арк. Любченко. „Буяння“ творчих сил. — В. Різниченко. На могилі. Блок-нот. Нові видання. Шахи й шашки. Хроніка. Лист до редакції.

МАРКО КОЖУШНИЙ

Телефон. Зелений луг,
Зорі високо над нами,
Ти чекай мене: я йду,
Голубими хуторами.

Деревій мені кива:
— На жнива приїхав, певно?
Дикі рожі на полях
І жита шумлять антенно

Не шуміть ви, не шуміть
Мені йде на зустріч Роня.

Здрастуй дівчино моя,
Моя маківка червона!

Ты стомилась?—Як же, як?
— Я стомилась до знемоги
Вчора в полі на будяк
Поколюла білі ноги.

Тиша. Місяць-білосор...
Сядь, спочинь ось тут, на камін
І не думай, що до зорь
Шлях усипаний квітками.

П р и г о д а.

Дачний потяг виїздив із глибокого вибою й, пронизливо поздоровкавшись з гостроверхими тополями, гадюкою підповз до залізничної платформи «Копачі». З дверей вагонів посипалась різнофарбна жива каша. Потяг радіє, що позбувся зайвої ваги вже веселіше свиснув, заморгав колесами й швидко зник у закруті рейок.

Від платформи в усі боки муравою полізли сухотні міські мешканці й тиха до цього місцевість заярмарочилась.

Майже на самих рейках спинилась галаслива юрба молоді для летючої наради.

— На річку.

В ліс.

— У поле...

Сплелись у повітрі вигуки й зчинили між собою білку.

Дівчата пропонували в ліс, та в поле, а хлопці на річку.

В решті перемогли другі, бо вони висунули найсильніший аргумент—катання на човнах.

Андрій Гармичка стояв окремо від усіх і не приймав ніякої участі в загальних суперечках. Косі його очі, що якимось неприродно розсілись на самих скронях, заволіклися прикрістю. Він у душі страшено себе лякав, що взяв участь у сьогоднішній гулянці. Маючи таку неприваблюючу зовнішність, Гармичка взагалі чужився гурту, та ще й жіночого. Вчора також, коли в установі, де він служив, нежонаті молоді почала підбивати друкаркиць на гуляння замісто і йому запропонувала, Гармичка довго відмовлявся й здався тільки на привабливість купання в річці, хоч усе ж таки й почував, що гуляння не буде радісним.

Воно так і вийшло. Тільки сіли у вагон, кожний з його товаришів зразу ж знайшов собі пару для залицяння, а Гармичка лишився самотнім. На нього ніхто не звертав уваги, а дівчата навіть хилили губи, коли він

починав з ними розмову. Це ображало Андрія й нагоняло тугу. Зараз Гармичка дивився на жваві суперечки всього гуртка й з прикрістю думав:

— Не компанія я їм...

Молодь, ухопивши одне другого за руки, бігом та з реготом рушила від платформи вниз, де за гони, крізь мережево зеленого листовиння виликувала срібляста смуга. Гармичка подалу пішов слідом і міркував, чи не краще буде, коли він зовсім відокремиться від компанії.

— Покатаємося на човнах і тоді нехай вони самі гуляють, а я собі заберусь кудись купатись—вирішив він.

Найняли два човни. Але тут знову стався суперечка.

— Беріть ви тов. Гармичку.

— Ні ви. У вас і човень більший.

— Де там. Самим тут тісно.

Суперечка закінчилася тим, що обидва човни відплили, а Гармичка лишився на березі. Від почуття великої образи косі очі його заросились, але стримав себе й від злості дуже прикусив губу.

В сьогоднішнім гулянні ще здійснилось те, про що він найбільше мріяв, а самому найняти човна не дозволяв бюджет. Пішов понад берегом і в голові в'язав невеселу думку:

— Чому я лише реєстратор і одержую всього тільки 46 крб. на місяць. От коли б я був завом, то певно не звертали б увагу ні на кирпатий піс, ні на косі очі...

А в цей час на човнах дівчата верещали:
— Оце й гаразд, що оте вороняче опудало відстало од нас. Аж пудить коли глянеш на нього.

Хлопці відповідали реготом.

Гармичка йшов берегом і був байдужий до шумливого оточення. Спинився й сфотографував сумним поглядом сріблясту водянну смугу, на котрій сновзались і, наче трав'я

ні коники крильцями, розмахували веслами вузенькі човни.

Важко зітхнув. Перевів погляд на оточення.

В усіх напрямках ворухилось різноколірсье живе рябощиння. В повітрі гойдались веселі вигуки, пісня, регіт. Це ще більшою нудьгою вплинуло на почуття хлопця і йому захотілось самотності. Попростував у той бік, де з бугра, зеленою задумливістю на річку напирив густий ліс.

Лісова прохолода обгорнула його тихим шарудінням і обцілювала чистим повітрям. Забрался далі від берегового галасу й упав під кущем на барвисту траву.

Крізь визерункове листовиння довго блукав поглядом по горішній блакиті. Потім тихе шарудіння листовиння навіяло дрімоту, підмазало медом вій й реєстратор заснув.

Гармичка прокинувся лише тоді, коли сонце, підморгнувши в останнє на річку, вже заховалось за зеленим бугром і тепер тільки золотом реготало на верхів'ях тополів біля залізничної платформи.

Товариство з яким він приїхав, давно нагулялось та накупалось і в цей час їхало собі до міста. Спочатку, після катання на човнах, товариші згадали було Гармичку, й діловод Мокрогін у всю свою басову горлянку кілька разів у лісі шокричав.

— Гармичка—а-а!

— Певно розсердився й поїхав назад,—поришили.

Гармичка кілька хвилин лежав з напівзаплюсценими очима, потім потихеньку підвівся й помандрував кущами. Вийшов на узлісся й озирнувся.

— Шостигодинний певно вже пройшов, а до восьмигодинного встигну ще й викупатись.

Поришив. Почав спускатись униз до берега. Юрби гуляючих уже значно порідшали. З кущів виходили пари й обнявшись простували до платформи. Серед річки плив самотній човень і звідти поміж очеретом розлягалась мелодія високого сопрано:

— Не нада встеч, не нада продолжать...

Гармичка вибрав підлісом затишок, що ховав його від людських поглядів. Роздягся, плюгнув у воду й широкими розмахами рук, поплив на середину. Нагріта за десь вода pestила молоде тіло і разом проганяла геть усілякі життєві турботи.

Андрій перевернувся на спину й так лежав, тільки злегенька рухав руками та ногами, щоб утриматись на поверхні води. Лежав і не бачив, як над тим місцем, де він роздягався, промайнула постать обвішана лахміттям і зникла в лісі.

Гармичка врешті згадав, що він так може не поспіти й на восьмигодинний потяг, і швидко поплив до берега. Пливучи, глянув на те місце, де лежав одяг і... обмілів. Підборіддя затремтіло і реєстратор пішов на дно.

Неоправдана претензія.

В № 6 журналу «Життя й революція» Микола Гладкий бере на себе функції всеукраїнського вчителя мови, зокрема—для радянських газетних робітників.

Погляньмо ж, які у цього мабуть що професора,—а вже напевне одного з тих 44, що шро них іще небіжчик Гайне тепло згадував,—дані на заявлену ним претензію.

Ось зразки стилістики пр. Гладкого з його ж статті:

«...має свої особливості, які виявляються головню в тім...»

«...стихійним процесом повільної еволюції, в котрому уважний спостережник...»

«...здебільшого це є свого роду газетна термінологія, яку згодом не так важко й виправити».

«...орієнтуючись на один обов'язковий для всіх науковий центр, яким для нас повинна бути Всеукр. Академія Наук».

Як бачимо, наш шановний маестро посамперед безбоязно «якикає» та ще й «котрикає», і то в 1926 році.

«Приятель» руської мови (він її «російською» зве, і це не випадкова помилка, а цілком виразний елемент логічної тільки ж не пролетарської—системи, що все «русське» намагається таврувати як «російське») і ретельний пурифікатор української, він, пишучи оригінальну статтю, на ділі думає руськими фразами, бо хто думає по-українськи, той не «якикає». Ледве чи це великий плюс у кваліфікації маестро.

Випишемо далі:

«...відірвані до певної міри від українського мовного оточення й перебувають під впливом російської мовної культури».

«...починаючи від моменту українізації її рік тому й кінчаючи останніми нумерами».

«...затримали в собі тільки якусь невідповідну частину слова й здаються вже своїми».

Цих прикладів у статті нашого шановного «якикала» є ще й більше.

Про що ж вони свідчать?

Колись якийсь хоч і безухий, але щиро-патріотичний йолоп, завваживши, що злучник «і» часто скорочується в «й», встановив правило—робити так завжди після голосної.

З того часу кожен «щирий» так і робить, в партіотичному запалі (адже це віддає від тої навіженої «російської» мови) не добачаючи, що, пишучи «й» після **цезури**, він нещадно калічить «ненічну» мову.

За цим прикладом тупіше—о Weh!—і всеукраїнський маестро. На здоров'я! Хоча варто було б трохи повчитися...скажимо,—у вістянських коректорів.

Та було б помилкою думати, що маестро нездатний учитися.

Серед низки слів, наведених Гладким на предмет винищення їх з «житку», ми з задоволенням побачили викинуті за рік редакцією «Вістей» слова:

«щоби» — повинно бути — «щоб».

«річниця» — «рокозини»,

«керуючий» — «керівничий», «керівник»

«слідуючий» — «даліший»,

«довійськовий» — «передвоєнний»,

«удвічі» — «в два рази»,

«округовий» — «окружний»,

«районовий» — «районний»,

«мережа» — «сітка»,

«число» — «номер»,

«завідуючий» — «завідатель»,

а не «завідувач», як у Гладкого.

Ми з задоволенням констатуємо успішність всеукраїнського маестро і, мимохідь, радимо його, знов же слідом за «Вістями», викинути зі своєї «обідки» ще й такі слова:

«рамці» (як одиниця—рамця?);

«українізація» (це ж «росіянізм» — живцем на копил «українізації», по-нашому — «українізація», на зразок — «хазайнувати»);

«поточний» (замість традиційного «біжучий»);

«Остільки, оскільки» (невдале копіювання руського «постолю, посколю», а треба просто — «стільки, скільки»);

«становити» (слово безумовно безнадійне).

Разом з тим ми радили б не наполягати на вже добре усталені «мовні штампи». Виступ проти таких висловів, як «короткий час», «в першу чергу», «в значній мірі», «в свою чергу», «той чи інший», «грати роль», «заперечувати» і багато інших — абсолютно ні до чого. Походять вони здебільшого не з «російської» мови, а з загальноживаного європейського трафарету, і сперечатися проти них — просто зайва річ. (По секрету: щось путнє можна й з «російської» мови брати, — не шкодить).

Та досить тих прикладів. Звернімось тепер до принципіальних позицій нашого вчителя.

Перша позиція: газетну мову треба розвивати «організовано», щоб-то в цьому процесі повинна об'єднатися вся наша преса». Не тяжко бачити, куди верне «організатор».

Коли ковтнув води, то очуився, виборсався на поверхню і вже не дивлячись уперед, доплив до берега. Сюди—туди, нема одягу. Наві скороходівські черевики, швейцарські толстовка та штани, на які цілий рік він одривав з свого мізерного утримання й тільки чора купив, і також білизна—все зникло. Лишився тільки ремінний пояс, що злодій не встиг нахопити. Бородавка коло носа пілієковувала, а носі очі якимось по новому зморщали. Жак ухопив усю істоту в щелепи і в затуманеному мізкової вхопив на гачок питання:

— Що діяти...

Заліз у воду й понад рікою розляглося не самовите:

— Рятуйте, добрі люди.

На цей крик згодом з'явилось кілька пар, що не встигли ще піти до платформи. Гармичка аж плакав, та просив допомоги йому в горі.

Пари на березі спочатку поглузували з його бідлашного становища, а потім стали співчувати і радитись, чим-би допомогти.

Коли в цю мить, десь у даліні засвітився паротяг і пари бігцем кинулись від берега. Тільки на бігу хтось крикнув Гармичці:

— Ми скажемо про вас сторожеві платформи.

Гармичка лишився чекати. До цього він за бідою забув про вечірню прохолоду, а те-

пер вона заявила про своє право й усе тіло його залихоманилось. Пройшло більше ніж півгодини, а ніхто не приходив. Гармичка чув як до платформи підійшов потяг, хвилину постоїв і рушив у напрямку до міста. Навкруги запанувала тиша й затуманилось по над очеретом. Гармичка виліз на берег і, щоб хоч трохи зогрітись почав бігати взад та вперед, потім знову поліз у воду. З мукою в'язав до купи речення, думки.

— Що робити. Кричать—ніхто не почує, а коли й почує, то побоїться йти.

Заридав як маленька дитина. Трохи заспокоївсь, почав обмірковувати становище. Вирішив підждати, доки зовсім смеркне й тоді йти або на платформу до сторожа, або в виселки, що були верстов за три вниз по березі.

Вечірня сутінь замолочавилась у бліднім сльиві щербатого місяця. В осці голосно перебалакували жаби, поділяючись вражінням від денних пригод. Гармичка, що сили біг березом у напрямку до виселків. Прибіг до крайньої хати. Господарі вже полягали спати і на дворі панувала тиша. Садком прокрався до вікна й обережно застукав. Чув як у середині щось занамотіло. Потім чоловічий голос запитав:

А хто там такий?

А в слідуючу мить, злякане

— Свят, свят, свят

Гармичка кріз слюзи розповідав про своє горе, але замість співчуття, почув у відповідь:

— Іди до біса, звідки прийшов, бо так і пальну з дробовика.

На виселках залемантували собаки. Гармичка злякався погрози й зник у садових кущах. Наткнувся на повітку. Заглянув у середину—сіно. Холод робеньками хопав за його распалене тіло.

Не довго міркуючи заліз у сіно й вирішив перебути до ранку.

Ніч для реєстратора тяглась, без кінця довго. Заснути неміг ні одної хвилини. Кололось сіно, а зуби виклацтовали марша. Коли розвиднілось і в дворі почулись голоси господарів, Гармичка виліз з сіна й не виходячи з повітки розпочав з ними переговори. Довго прийшлося переконувати, що він не лихий чоловік, а службовець. Нарешті господарі дали йому якесь лахміття й узяти обіднянку що він поверне.

Гармичка босий пішки почимчикував до міста. Прийшов аж у полудень. Поперелякував усіх мешканців своєї квартири, а найбільше квартиру хозяйку. Переодягся й ліг.

Над вечір почав забалакуватися й запаленими очима дивився в стіну. То кидався плести, то лаяти злодія.

Гармичка після пригод захворів

ІВ, АНДРІЄНКО

Авторське право за кордоном.

В примітці на стор. 63 він пише: «Напр., Київська «Пролетарська Правда» й (!) Харківські «Вісти» мають неоднаковий правопис, бо «Вісти» не дотримують «Найголовніших правил правопису» нашої Академії. Треба раз на завжди покласти край цьому базіканню. «Вісти» дотримують правил Академії, затверджених Наркомом Освіти, тов. Г. Гриньком, себ-то єдиного офіційного видання 1921 року. Це Гладкий чудово знає. І «Вісти» не дотримують правил видання 1925 року, бо тут уже внесено новели, а «механічно» (щоб не сказати виразніше) поставлений Академією старий підпис Гринька (зрозуміло кожному, що це за помер) ні до чого не зобов'язує. Але весь цей абзац—між іншим.

Так-от—смайтися. Тільки як? Під орудою Гладкого та ще його 43 приятелів? Хай він нам вибачить, але після всього сказаного вище цей вихід був би не зовсім доцільний.

Друга позиція. «Координовано, себ-то орієнтуючись, на один обов'язковий для всіх науковий центр, яким (!) для нас повинна бути Всеукраїнська Академія Наук».

Наслідок погоджуватися з цим не можна, і ось чому.

Мова—це універсальний засіб для організації діяльності суспільства. Мову роблять не наукові комісії, а суспільні класи. Колишні феодали, далі буржуазія. Що й досі в Європах поруч високорозвинених буржуазних мов, пристосованих до буржуазного керівництва діяльністю всього суспільства, існують неперекладні пролетарські жаргони.

З українською мовою сталася чудна пригода. Її розвиває не буржуазія, а пролетаріат, розвиває в умовах і для будівництва робітничо-селянського соціалістичного суспільства. Отже, суто філологічний підхід до справи тут був би не зовсім до речі (приклад—спроба відродження двійни, жіночі прізвища в інтерпретації киян, то-що).

Творцем мовитної української мови може бути тільки активне українське радянське суспільство. Роля ВУАН може звестися тільки на студіювання мовних процесів, скільки вони виявляються в газетах та біжущій літературі, та й то в тій мірі, скільки ВУАН справді глибоко ввійде, вкоріниться своєю роботою, в наше радянське життя. Тільки тоді те студіювання й реєстрація нових фактів мови відповідатиме реальним потребам творчих мас українського соціалістичного суспільства.

Отже, навіть мова має бути ділом самих мас.

З цієї точки погляду претензії одірваної від радянської дійсності професури накинути масам своє організоване, координоване і т. д. керівництво, свої подеколи просто примхи (трицять, мільйон, надхнення, то-що), радянське суспільство може визнати тільки за неоправдані й надмірні.

Роля Академії була, єсть і лишиться роля консультанта, а не диктатора.

ЛАРИН.

З 13 по 17 липня в Парижі відбувся інтернаціональний конгрес драматичних і музичних письменників, що об'єднав 18 різних країн Європи та Америки.

Вже з першого пункту порядку денного («Визнання й здійснення авторського права в усіх країнах») видно, що до завдань конгресу належало справжнє об'єднання авторів усіх країн для оборони своїх прав.

Конгрес цей важкий ще й тим, що він зняв чимало питань, сполучених з авторським правом у міжнароднім масштабі. Так, на порядку деннім конгресу стояли й обмірковувалися справи: уніфікації (одноманітності) права спадщини, перекладу й переробки; обмірковувано й порівнювано різні системи виплати авторського гонорару і т. д.

Незалежно від свого практичного значіння—що треба важати за чимале,—Паризький конгрес розкрив систему світової охорони авторського права. Тут ясно виявилось, де й як охороняється авторські інтереси і як борються за них.

Виявляється, що найміцніша з усіх сучасних на світі організацій—це Французьке Товариство Драматургів і Композиторів. Воно, формально, диктує свої умови театрам. Французьке Товариство користується з надзвичайної допомоги уряду, що дав йому всі можливості фактично контролювати збори. У Франції гарантовано всім членам т-ва і чужинцям у тій числі, регулярно й сповна одержання гонорару.

Характерно виглядають умови, що на них Французьке Товариство дає п'єси театрам: мінімум плати—10% збору за п'єси не більш, як на 3 дії, і 12% за п'єси на 4-5 дій. Крім того автор дістає на всі вистави своїх п'єс по 10 безплатних квитків у партер (в різних рядах) і розпоряджається ними як хоче. Автор має право віддавати п'єсу тому чи іншому театрові, але при умові, що театр оплатить вистави її не дешевше, од мінімального тарифу Товариства. Давати авторові вигідніші умови не забороняється. Автор може просто віддати свою п'єсу Т-ву, що вже само клопочеться пристроїти її.

Цілком інакше стоїть справа в Німеччині. До 1901 року тут взагалі не було ніякого об'єднання авторів. Вони продавали свої твори видавцям «на пні» і ввесь гонорар ішов видавцям.

В 1901 році організувалося товариство авторів, що було суто ідейним союзом, без найменшої риси профсоюзної організації. Тому існування товариства авторів нічого не змінило в їхнім становищі. Невеликі зміни сталися після німецької революції. Автори поєдналися з видавцями в одну спільну організацію, що зберегла стару назву. Хоч одержання гонорару, як і раніше, залишилося в руках видавців, та право порядкувати з п'єсами перейшло вже до авторів. Зараз у Німеччині розробляється новий закон, що значно збільшує права авторів і зміцнює їхню позицію в боротьбі за ці свої права.

Усі інші країни, за винятком СРСР, в справі авторського права подібні або до Франції, або до Німеччини; проте, в більшості переважає французький вплив. Наприклад, Товариство драматургів і композиторів—точні копії французького,—в Англії,

Іспанії, Греції, Данії, Угорщині, Аргентині, Чилі, Португалії.

В Австрії справа стоїть майже так само, як у Німеччині. Авторів там близько 200 душ, і вони часом бувають змушені всяко поступатися та йти на компроміси. З одержуванням авторського гонорару справа там дуже кепська: директори театрів уважають всяку спробу контролю за особистою собі образу і пропонують задовольнятися тим, що вони самі дають. Не рідко трапляється в Австрії, що вони й зовсім відмовляються платити.

В Польщі досі ще не заведено закону про авторське право, хоч відносно чужоземних п'єс там завжди була цілковита лояльність (навіть за царського режиму). Закон, що розробляється зараз у Польщі, буде точною копією французького.

В Данії й Швеції товариства існують тільки номінально. Автори ніяк не можуть домовитися між собою, а тому вони цілком в руках антрепренерів.

В Чехо-Словаччині поки що не краще, ніж в Австрії, але зараз автори дуже борються за зміцнення свого товариства і за утворення міцної професійної організації авторів.

В минулім році в Італії заведено новий закон про авторське право. Головні принципи його такі:

- 1) виключне право авторів порядкувати своїми творами;
- 2) право спадщини протягом 50 літ після смерті автора;
- 3) знищення всіх перешкод формального характеру до одержання гонорару;
- 4) гострі заходи проти плагіаторів і контрафакторів;
- 5) придбання державою світових творів (за згодою автора);
- 6) поширення всіх пільг на чужоземні твори.

В Італії зараз видавець—тільки прикащик автора і права робити щось самостійно, без санкції автора, не має.

Таким-от є в загальних рисах, сучасне становище авторського права за кордоном.

На Паризькій конгресі, де між, іншим, були й представники радянських товариств, одностайно ухвалено резолюцію про утворення Інтернаціонального Товариства, що об'єднувало б усі товариства. Це Товариство має бути в Парижі.

На жаль радянські т-ва запізно одержали запрошення на конгрес і не змогли послати своїх делегатів, а примушені були обмежитись представництвом товаришів, що постійно живуть за кордоном. Тим часом конгрес зустрів тих представників одностайними оваціями і висловив побажання про вступ Радянських товариств в авторський інтернаціонал.

На конгресі звернено в зв'язку з цим серйозну увагу на права чужоземних авторів, вони на думку конгреса, всюди мусять бути такими, як і права місцевих для чого чужинцям треба дати широку можливість вступу в члени товариств кожної держави. На конгресі висунуто питання про пенсію авторам, що досягли старечого віку та не можуть далі працювати, як це вже заведено в Франції. Інтернаціональне т-во бере на себе завдання ввести цей проект у статуті всіх товариств. Другим побажанням було по-

бажання позбутися «кабали» видавців за допомогою організації власних видавництв або вироблення таких норм для видавців, що не зв'язували б авторів.

Багато говорилось на Паризькому конгресі про переклади й переробки. Конгрес висловив чимало важливих корективів у цю галузь.

В результаті вирішено: 1) поліпшити й об'єднати проведення в життя авторського права в усіх країнах і забезпечити матеріальний бік справи, щоб санкціонувати законами регулярне стягання авторського гонорару, контролю зборів і суворої кари для тих, хто порушує ці права. 2) Домогатися визнання авторського права в цілім його обсягу в усіх тих країнах, де воно ще не проведено в життя або умови роботи і справа гонорару авторів поставлені в невідповідні для них умови. 3) Створити центр, що об'єднував би всі товариства і надати йому права регулювати роботу останнього в розумінні уніфікації товариств. 4) Вивчити в усіх подробицях проблеми авторства і забезпечити авторам нормальну роботу.

Чергове засідання конгресу призначено на травень 1927 року в Римі.

Є підстави думати, що участь радянських товариств в цьому конгресі буде більш солідною й організованою.

На минулому тижні А. В. Луначарський казав нам, що заключення літературної конвенції з країнами західної Європи — питання тижнів. На черзі угода з Німеччиною й Італією.

Без сумніву, конгрес, що відбувся в Парижі, відіграв у цьому відношенні свою роль. На Заході є серед авторів дуже міцний рух на користь невідкладної угоди з авторами Радянського Союзу, і урядам буржуазних країн хоч-не-хоч доведеться рахуватися з цим рухом.

Ми від цього напевно не програємо.

І. ТУРКЕЛЬТАУБ.

Художники в Парижі.

Ті більш немає в Парижі, богеми, що опікував Мюже: мрійних художників у сурдутах і ширококрисих брилях, що кидають м'які тіні на бліді обличчя, загострені борідками; гризеток, що дарували своїм, озброєним палітрою, приятелям некористливу приязнь і перували їхні карсетки; світлич ательє з вікнами, повитими плющем... Цей Монмартр, цей Монпарнас зникли назавжди. Художники (як загальне правило, що не обходиться без винятків) пообстригалися; на їх такі самі костюми як і на першим ліпшим банківським службовцям (хіба що менш чепурні); некористливість подруг спіткнулася на спокусливі долари, що реалізуються в приємні й «цілком необхідні» окраси природної принади; світла, мила майстерня дістається небагатьом щасливцям, яким заздрить слаба мешканців сараїв і горіщ. «Веселі злидні» Рембо уступилися непроглядно-сірим паризьким будням.

І не вважаючи на це, до Парижу рвуться художники з усіх країв світу, ідуть сюди жити й працювати, воліючи краще монпарнаські сараї, ніж рідні — європейські, азіатські чи африканські затишні домики з кедровими або папугами.

«ПАРІ».

Недавно під цією назвою вийшла книга художника Лоренца Віані, що об'єднує кілька автобіографічних шкідливих з життя богем. Віані показує богему в її справжньому вигляді, якою він її бачив, — без радощів, без жінок, без кохання, — богему, чий два страшні пана — голод і холод.

Ось він серед богем, молодий художник, приналежний, як і багато інших, магією цього слова — Париж. Але Париж сьогодні зовсім не той, про який художник мав у своїм сонячній італійській селі. Замкнений у темній ательє, в будинку величезнім, вох-

ким і хмурім, відки навіть не видно неба, він животіє так, як герой Гамсунових «Голуду»! — Нетоплена ательє, з стін якого аж капає; замість ліжка — дошки, на яких тіло не може хоч трохи зігрітися під мокрим лахміттям замість ковдри; на обід — вода, шкоринки хліба, кинуті в ринву й знайдені там після кількох тижнів дощу; та цибуля, дух якої притягає другу людську істоту з сусіднього ательє, другого художника, що несміливо приходить попрохати й собі участі в бенкеті... О, який темний цей Париж, де копають ілюзії молодого художника! Безконечне блукання по Парижу; місто, яким воно малюється людині, ноги котрої тремтять від слабости і котра не певна, чи донесуть вони її до рогу сусідньої вулиці, — не розвіє кошмару. А по сусідству такі самі ательє чужинців, заблуканих, як і він, у Парижі, ворожим Парижу, що виростає перед нами в своїм жахливим рельєфі!

«Парі» мусять перестерегти багатьох самонадійних художників-чужинців, художників, що силлять і бачуть Париж. Звичайно, не всі гинуть, навіть з тих, що не мають ні звідкіль матеріальної підтримки, але й ті небагато, що визначаються, доходять до успіху через довгі роки тяжких матеріальних злиднів.

«ПОМПЬЕ» І АВАНГАРД.

«Помпье» — пожежні, так прозвали живо-художній Париж ремесників пензлю й різця.

Є помпье різких масштабів. Великі помпье — учасники офіційних салонів, чий роботи портрети й красиви — для буржуазії конечно доповнення вітальні «Луї XIV» або «Луї XV». Це художники, в петличках котрих червоніють розетки Почесного Легіону; художники, що, вдачно поторгувавши кілька літ усадженим таланом, заводять собі особняки, що «роскішно» не уступають особнякам їхніх клієнтів.

„Буяння“ творчих сил.

(З матеріалів до характеристики наших літературних буднів).

Кожна галузь роботи має сильних робітників, слабших і зовсім слабеньких, але, здається, ніде так швидко й рішуче не визначається ця природна градація, як у галузі творчої роботи. Зокрема ж — в літературі й на сцені. Поза всіма основними моментами, що до оцінки, тут має велике значіння ще й те, що роботу цю виконують безпосередньо на широкій загал; він виступає в ролі неодмінно суворого арбітра, а тому й присуди бувають рішучі, часто може й несподівані.

Отже, робітникам мистецької галузі, крім основних даних, треба ще бути особливо чутливими, уважними, щоб, захопившись надією на успіх або уявивши себе жерцем чи навіть генієм, не перемайнути в «творчому льоті» заказаних меж, або ж не поспішати на арену, доки нема необхідного, надійного озброєння. Халтура така ж нетерпима річ, як і *mania grandiosa*, і завжди вони обидві мають найсумніші наслідки. Цю абеткову істину ми сьогодні присвячуємо увазі тих, що не рахуються в офіційних списках літераторів (ні профсоюзних, ні літорганізаційних) хоча мають певне відношення до літератури. Кіль-

кісно вони помітно зростають, і тому заслуговують на нашу увагу.

По редакціях видавництв, журналів та газет можна часто зустріти їх, а в канцелярських шухлядах тих же установ можна завжди знайти величезне їхнє листування. П'єси, повісті, романи, спогади, наукові розвідки, лісенники, новели, шкідливі, фрагменти, байки, вірші. Особливо — вірші. Чужоземець глянувши на ці стоси віршів, ще раз наочно й остаточно переконався б, що Україна — справді співоча країна. Але як що сам факт такої численної продукції можна прийняти і навіть вітати, як показник стихійного зрушення, життєвого буяння, то не можна пройти байдуже повз де-які моменти, зв'язані з ним.

На нашу думку, це явище пояснюється з одного боку збудженням у масах бажання культурного розвитку та темном поривань до цього, з другого ж боку — свідомим чи несвідомим поглядом на нашу літературну дійсність, як на щось надто юне, неусталене й невиважене, куди можна пройти без особливих труднощів і де при певній спритності можна навіть погріти руки.

Конкретизуючи, ми весь цей контингент

поділили б на такі групи:

а) ті, що щиро хочуть творити, але не мають іще відповідної підготовки, не зваяжують сил, пробують і, попрацювавши як слід, за відповідними порадами та вказівками, за належним керівництвом, мабуть, досягнуть у тій чи іншій мірі своєї мети.

б) ті, що над ними тяжить лише перспектива приналежності слави, або «легкого» заробітку, що на літературу дивляться, як на засіб збільшення своїх кишенькових чи громадських ресурсів. «Засяду де-як і буду писати — все одно гроші». «Я за год напишу стільки, що і на віз не збереш», — славетна сентенція невмирущого Бонавентури *), що має тут надійних наслідувачів.

в) нарешті — ті, що зовсім випадково, несподівано для себе й для інших, без хитрих упереджень, без волі злої опинилися в лавах «творців». Ці хоч і нечисленні, але найзавзятіші. Творчість — спокуслива річ і вони часто бувають просто хворі на неї, вважаючи себе цілком закінченими майстрами, кого вмісно не хочуть розуміти та визнавати — здебільшого через заздрість.

Перша група являє собою цілком природне, зрозуміле явище. Складає її переважно молодь. Безперечно, в процесі зро-

*) Ів. Тобілевич — «Сто тисяч».

За поважними помпез йдуть ті, що не встигли ще намалювати портрета міністра або банкіра, ще не попали «в сфери». Нарешті—«плітка»: копіювальники старовинних картин у паризьких музеях, виробники картин «олійними фарбами» на смак торговки городиною і т. д.

Лівий табір такий само великий, як правий. «Авангард», розуміючи під ним все фразуцьке незалежне мистецтво, «початок» якого можна умовно датувати 1884 роком (перший салон «незалежних»), встиг завоювати інтернаціональну поступову громадську думку. Імена покійних Сезана, Ван-Гора, Гогена, Моділіяні і нині живих Матиса, Пікасо, Дерена, Ван-Донгена, Майоля зараз не викликають суперечок. До них можна вже прилучити Паскена, Фужонта (японець), Пер Кро й інших, що належать до покоління часів війни й після війни. «Котировка» цих художників дуже висока—десятки й сотні тисяч франків...

«МАРШАНИ».

Роля «маршанів»—торговців картинами величезна. Їхні крамниці, виставки бачин по всьому місту, але найбільше їх на вулиці Бюеті. До найбільших належать Бергенгайми, Барбезанж, Розенберг і інші. Кожен паризький, більш-менш видатний, художник робить на свого маршана. Коли треба, маршан сам знайде художника. Довголітній досвід торгу картинами виробляє в маршанів «око»: коли вони «ставлять» на молодого художника, то не помиляються.

Кожен художник має свій «коефіцієнт»—ціну квадратного вершка картини. Коефіцієнт росте із збільшенням популярності. Часом маршан закупує в художника по певному коефіцієнту продукцію двох-трьох років, виплачуючи що-місяця досить великі суми. Багато художників вважають такі угоди за вигідні і неволю... за приємну, звільняючи себе від комерційного боку професії. Певні підстави до цього дає й те, що маршан, «закупивши» художника, починає усильно

сту вона поступово набиратиме суворішої самокритики і виправлятиме свої помилки—про неї зараз нічого говорити не будемо, обмежуючись лише побажанням найсерйознішої праці, найуважливішого відношення до справи.

Що ж до решти, то на них доведеться трошки зупинитись. За нашими спостереженнями вони складають minimum 50% визначеного контингенту. Тут переважає середній вік з різноманітним соціальним нашірванням. Тут є просто збиті з думки люди, що дарма витрачають енергію, що одірвалися від основної властивості їм роботи, собі на лихо, іншим—на співчуття та догану; тут є хитрі шкідливі «хануни», що розраховують лише на копійчку, що прикидаються вельми освіченими, віддаючи справам пролеткультури, або скривдженими, знедоленими. Вони готові піти перед чим не зупиняться, аби лише цю копійчку так сяк вирвати; тут є і такі, що основну запоруку літературного успіху вбачають у класовій приналежності, або в приналежності до інвалідів, або в якихсь загальних заслугах, або ж просто в скрутному матеріальному стані.

О-весні цього року ми мали нагоду в статті М. Ялового («Вісти ВУЦВК») зазнайомитись з характером літературних рейдів одного з «духовних пасторів» Перво-

Театральне життя Відня.

Від нашого кор-та.

Сьогоднішній Відень в обсягу театраль-ного життя чимало змінився. Всі землі Габсбургів давно відійшли від Відня, колишнього центру мистецького життя і поволи забувають його. Від колишньої розкішної столиці, зможливо капіталістичної держави мало чого лишається; місто обертається в пролетарський центр.

Стара театральна публіка партера цілком зникла. Нових багатирів мало, а які є, то зовсім не цікавляться театральним життям. Лишається велика маса робітників, але й тут 200.000 безробітних і не думають про театр, коли їм бракує шматка хліба.

Все це катастрофічно відбивається на театральному житті. Державні театри—Опергауз і Бургтеатер—виставляють все, як і за часів Габсбургів. Ніяких новин вони не можуть запровадити. Ніде в програмі не видно ніяких пристосувань до робітничих потреб. Єдине, що кидається в очі, так це те, що пролетарські організації наблизились

рекламувати його, особисто рекомендуючи його клієнтурі—музеям і колекціонерам, або через «свою» критику. Маршан заробляє на коефіцієнті художника, що за роки контракту зростає, а художник потім збирає плоди реклами.

Тільки в крамницях маршанів можна бачити чергові шедеври французького мистецтва. Звідси вони зникають по приватних колекціях, проникнути до яких часом неможливо. Французький уряд часом не має змоги, через брак коштів, конкурувати з американськими колекціонерами, та й вибір річей, що купується, частенько залежить від... чемності французького Департаменту Мистецтв.

О. ГАТОВ.

Париж. Червень.

майщини. Майже одночасно авторів цих рядків довелося зустрітись з таким же «літератором» з Уманщини, автором важкого догматичного, надто оригінального фоліанту під назвою «Гарність щастя». Матеріал був стільки «оригінальний», що автор не наважився просто вказати свою адресу, а подав умовне число «до востребованія» і дуже турбувався в листах про долю свого рукопису. Аналогічних явищ дуже багато. Минулого року, наприклад, було зустріти в редакціях літню занепокоєну людину, цілком тактовну в розмовах та поведінці, що шастирливо домагається скласти умову на видання своєї великої праці, надзвичайно, мовляв, цікавої. Лише після довгих умовлень та запевнень, вона милостиво згодилася показати цей унікальний рукопис у кустарно розмальованій обкладинці, аркушів 30—35, дрібненько писаний. Праця, мабуть, кількох років, розподілена на такі частини:

Часть первая—феерическая.

Часть вторая—фантастическая.

Часть третья—империалистическая.

Часть четвертая—коммунистическая.

«Бешкування, чи психоз?

Нещодавно в Одесі автор одного антирелігійного рукопису, поважна людина, пропонуючи готову роботу, заздалегідь найрішуче застерігав своє право на таку

до буржуазних театрів. Соціал-демократи організували так звані «кунстштете», але це ніщо інше як посередні бюра, де можна за лівціни набути картку до театру. Згідно останнього звіту ці «кунстштете» продали на 1.100 спектаклів разом 335.000 карток, здібного робітникам. Як говорить статистика, на всі театри в середньому випадає 10—12.000 глядачів, щодня. Позатим «кунстштете» не мають найменшого впливу на зміст репертуару і взагалі все лишається, як і було.

Ніякого революційного чи класового виховання робітникам театр не дає.

Соціал-демократична комунальна управа також не дає покращення театрам. Вона накладала такі податки на театри, що вони ледве дихають. Це джерело доходів приносить в скарбницю Відня 12.000.000 шиллінгів (4 мільйонів рублів).

Мільон австрійських робітників (800.000 організованих) не мають ні одного робітничого театру, де можна було б показати якусь п'єсу з часів революції. На сцені все ще фігурують ті самі п'єси з часів старовинного «затишного» Відня. Проказують речі з часів «старого, забутого Відня». На сцені панують «бідні дівчата», що здобувають серця «графів або банкірів». Ця тенденція з особливою яскравістю панує в останні часи.

Зайнята тема буржуазного родинного життя, статтєва воля жінки все ще займає видатне місце в цих п'єсах в той час, коли робітничі вже давно про це перестали думати (115.000 робітниць працюють в австрійській промисловості). Ляжлива до роботи жінка буржуа зовсім незрозуміла для цих глядачів і тільки нагонить нудьгу. Та за браком дійсних життєвих реальних проблем дирекція театрів надолужує чулістю.

ілюстрацію: внизу космічні пертурбації, а над ними в широких штаних, у вишиваній сорочці, в сивій шапці набажир—городовита постать... самого автора, що має значити: людина uber alles. Київським літературним колам, серед інших незадоволених, «невизнаних», теж відома досить цікава постать. Пасічник. Жив собі на хуторі, працював—і раптом шагодився до цього чоловічок і спокусив добродушного пасічника написати брошуру про його нові рамки,—навіть допоміг йому це зробити. Брошурочку надрукували. І з цього ж часу пропала зразкова пасіка: автор брошурочки, кинувши все, встиг написати протягом року кілька п'єс, переїхав до міста, замовив літографії сотню своїх портретів із власним підписом, що сам же роздавав, замовив десяток свого погруддя, збіднів до щенту, і зараз працює над великою темою—способом переведення всесвітньої революції.

Але як що в таких випадках через очевидну хоробливість можна погодитись на певне вибачення, то інші факти на це ніяк не заслуговують. Досить лише побувати в редакціях та придивитися уважніше. Там серед інших зацікавлених можна побачити і стару романістку (як виявляється потім—колишню поміщицю) і запобігливого перекладача Пушкінових творів і спиртного посередника від невідомого авто-

Славновісний Райнгарт. Театр під проводом Макса Райнгарта грає французьку п'єсу «Полонез», «Бранець», в якій перед нами постають хоробрі прояви кохання між жінками. В Німецькому Народному театрі ін-портована з Угорщини п'єса «Доктор Юлій Сабо» розповідає, як кокетка змагається з поміщиком за його кохання і таки здобуває «перемогу моралі над проституцією». Раймунд театр, — споріднений Німецькому Народному Театрові, не відстає. Він виставив прибуткову річ «Дівчину з передмістя», що знаходить своє щастя в буржуазному салоні. Модерний театр грає наймодернішу п'єсу «Квіти» і «Світову історію» та Жарт «Серед білого дня», в той час коли Ренесанс Бюне «Пружинне ліжко кохання». Оперета Гюган Штраус грає звичайні приписані шаблони: «Циркова принцеса», героїня якої будучи повією, зостається вірна традиції і одружується з викинутим революцією російським князем. «Театр ан дер Він» відсвяткував свій 125 річний ювілей п'єсою «Ад'є Мімі». Не випадково, що віденські театри займаються жіночим питанням і намагаються його освітити надзвичайними засобами і пристрастями. Тільки питання класової боротьби дбайливо обминаються або освітлюються в капіталістичному дусі. Сусільність, що розкладається, чинить звичайне театральне зисковите дільце, але ця сусільність почуває себе поки що досить сильною, щоб утримати за собою вершки мистецтва перед латиском молодих сил.

Навіть Райнгарт, цей найвидатніший віденський режисер, не приносить ніякого нового повітря в мистецтво. Він обмежується новими формами і кольоровими ефектами, прикриваючи ними розвал старого мистецтва. Згідно його поглядів старий театр недовіс мусить очистити поле перед кіно. Буржуазія вже пережила свою добу і вона не здібна нічого нового створити, а її штука мусить або загинути або ж розвинути в нар-

ра невідомої, але «удивительной історической трилогії», і актора-драматурга з власними рецензіями на власні твори, авторитетно засвідченими гуртком аматорів, і шевця з трубеньким зошитом «Гімни святої Магдалини» і колишнього білогвардійця з мемуарами про своє «мятежне» минуле, і солоденького автокефаліста з белетристичними нарисами про українські колонії на Далекому Сході, і підлітка, що доспіває кудись на південь і просить купити в нього драму—аби лише вистачило на квиток,—і багато-багато інших. Характерно, що відмовлення здебільшого не заважають їм особливого суму: вони виправляють, скорочують, пишуть нові речі, знову пропонують, сподіваючись кінець-кінцем домогтися свого і тягнуть за собою других. Спад цієї продукції (як і в кваліфікованих робітників) помічається лише протягом літа, хоча спад порівнюючи невеликий. Ось кілька свіжих прикладів із загальної маси, взятих просто, без старанного добору в одній із столичних редакцій. *).

«Уважаемый редактор, прикладаю вам в умене повный збірник писень Кубанських козаків, составлений мною и еще могу дописать збірник старинными писнями козацькими смотрыг на обороты

*) Скрізь додержано оригіналу тексту, трізвища скорочено.

На могилі.

Бузенькі татарські вулички, що піднімаються все в гору та вгору, виводять мене на Полікурів пагор, де лежить Ялтинське кладовище. Кіпариси, кіпариси, кіпариси. Між ними білими плямами проглядають пам'ятники, хрести. Прохожу ворота й сходою піднімаюсь на гору. З боків пам'ятники обсажені зеленню.

Блукаючи між могилами, я забачив слово «чужині», що кинулось мені в очі.

Підхожу ближче і... перед мною на майданчику обкладеному камінням п'єдестал з двох ступеньок, на якому камінь кримської мармурової породи заввишки більше метра. На камені висічено папірус з словами:

На могилі не заплаче
Ніхто в чужині
Хіба хмаронька
Заплаче дощем по мені.

***
Степан Руданський
Малорусский поет
Помер року 1873
квітня 21-го 39 літ.

а з правого боку папіруса дата «1892 р.». Цей пам'ятник зтепцільного шматка каменю уже тріскається. Маленькі уламки з його лежать на п'єдесталі. Зверху каменя невеличка яминка з решткою білого мармуро-

котичні засоби, що дратують сексуальні інстинкти.

В той ден, коли по віденських театрах грали ці всі п'єси, коли всі ці «Мімі», «Кіті», «Юлії» чи як там вони називаються розвивали жіноче питання згідно приписів буржуазних письменників, 300.000 пролетарів без ріжниць партії і переконань виїхали на вулицю і продемонстрували свою солі-

вого хреста, що колись стояв. Навколо могили росте три кіпариси й невеличкий кущ бузку.

На пам'ятнику й навколо нього лежать сухі квіти—біла ромашка, сині сокірки, гвоздика та папороть. Між ними трапляються гілочки лавру.

Хтось був, одвідував могилу «на чужині» уквітчав квітками...

...І пригадалось мені село мое в 20-му році. Після вистави, на користь якогось тижня допомоги, виступив один незаможник, звичайний собі дядько й продекламував—

— Прошеніє до архирея, вірш Руданського.

Знаєте те прошеніє?

Оплескам не було кінця.

А коли розходились люде, я чув, як хтось сказав—«отже видумали—прошеніє. Сказано-ж большевики, що ти їм».

Де вже він вивчив те «прошеніє» по знаю, тільки після того не було йому проходу. Як де зберуться люде й дядько туди підійде то його й прохають показати те прошеніє.

І він показував.

Село любить Руданського!

Не даром большевиком прозвали!

В. РІЗНИЧЕНКО.

дарність з безробітними. Вигуки «ми голодні», що розляглися з уст десятків тисяч жінок зайвий раз підкреслюють певблагані суперечності життя в сучасній Відні, де поруч з занепадом мистецтва збунтований пролетар марить про годину, коли цьому ладові буде покладений край, разом з буржуазією і сучасним мистецтвом. ЛЕОПОЛЬД КАЦ.
Відень. Червен. 1926.

цього писма буде заголовок писен...

(Адреса).

М. Ф. Х—н.

Це лист до редакції з 5-VII—26 року, на звороті подано назви песень:

1. Реве та стогне дшипр широкий.
2. Заповіт Т. Г. Шевченка.
3. Святи тихий.
4. Стоить гора висока.

а вже рок.

дивка в синях

синав мужик жито

і т. д.

Ось іще приклади:

Заява.

Щиро прохаю, вибачаючи, як що в моєй праці «допомога практичного самонавчання українському правопису», що при цьому прикладина маються орфографичні та інші помилки, поправити й взяти від мене—інваліда праці, колишнього вчителя...

Сподіваюсь, що моя праця повинна буде користною українізації, а мені принесе заплату, яка стане допомогою до життя на старощах.

М. Т—в.

5-VII—1926 р.

До цього «прикладина» «допомога» розміром аркушів на 5, але скільки вона може бути «користною українізації» свідчить са-

ма українізована заява. Абсолютна не-свідомість, чи свідоме неповага,—а врешті згаяла людина час, витратилася на папір, сорнило та пересилку і навіть подяки за це не матиме.

А ось іще своєрідна й вельми поширена останніми часами форма листування з редакціями:

Так, шановні товариші... *) Спасибі вам, спасибі... Дали мені змогу бути співцем нового життя... Це дяка і шапа Ф. С-а за ліричеські згуки, що бринькали пове життя... Де ж та правда, мої укохані брати... Де ж гасло татка Леніна, що він нам залишав. Де ж доступ сіромахам... Коли народився безталанним, то безталанним і отримався в підземельний мир... І це така правда... За це крізь річками проливали робітники? За це питаю? Шановні товариші, ви вирвали із грудей моє серце тим, що не прийняли мої твори... Що ж то ви рахуєте Тичину та Сосюру одних із найкращих письменників червоних, чи що? Звичайно, вони теж співають пове життя, але цей спів тільки для учасників... Я сам був писав такі ж вірші, але побачив, що мої твори являються для молоді шарадою—і сам навіть чув від неї такі слова

*) Листа тут значно скорочено, взято лише найхарактерніші місця.

Нові видання.

МАРКО ВОВЧОК. ТВОРИ. За редакцією і з критично-біографічною розвідкою Ол. Дорошківича. Том I ДВУ 1926 Р. ін. 16. Стор. 364. Ц. 1 карб. 35 коп. Тираж 5.000 прим..

З великим задоволенням мусимо зустрінути почин ДВУ—видання «бібліотеки українських класиків». Але поруч із тим мусимо рішуче засудити ту повільність, з якою реалізує (аж надто повільно!) видавництво розпочату важливу й актуальну справу. Мусимо констатувати той факт, що в цьому відношенні ДВУ не встигає йти в ногу з загальним процесом розвитку й зросту радянської України. «Об'єктивних» причин тут не повинно бути.

На правах Жовтня, а значить, і на «інвентарних правах» спадкоємства українсько-пролетарське суспільство вступило вже в володіння історично-культурною спадщиною українською.

Місце Марка Вовчка (Марії Марковичевої) в названій вище спадщині взагалі і серед українських класиків літератури зокрема яскраве і показне.

Зараз ми не будемо докладно розглядати творчість письменниці. Як не будемо згадувати й спірні, що до її творчості питання. Це доведеться зробити після виходу IV тому, де знайде собі місце біографічно-критична розвідка редактора цього видання Ол. Дорошківича.

Тут зроблено лише кілька побічних і загальних зауважень. Ол. Дорошківич у своєму відомому підручнику М. Вовчка відносить до «школи етнографічного реалізму». Відносно розподілу на школи—це справа методології історії письменства. Не будемо тут сперечатися, хоч штучність і умовність (формалістична) такої методології й викликає у марксиста сверблячку і в голові і в руках.

Але, які б широкі не були рамки, все ж прикласти їх до творчості Марка Вовчка дуже важко.

Це стане очевидним, коли ми глянемо на оповідання (найкращі на нашу думку), що зблизили собі місце в першому томі творів.

«Етнографічний реалізм»—це в однину від реалізму в лінійному розумінні (глибокого, матеріалістичного і психологічного),—реалізм поверховий, примітивний, розбавлений сентименталізмом, ідеалізацією об'єктів спостереження і т. д.—наївний, словом, реалізм, що часто густо не являвся результатом навіть безпосередніх спостережень...

Такі оповідання як «Сон», «Чари», «Чума», «Свекруха» то-що,—справді «етнографічний реалізм» із печаттю літературного сентименталізму.

Багато сентименталізму та чимало етнографізму і у «Викупі», «Отець Андрій» і т. д.

В оповіданнях «Максим Гримач», «Данило Гурч» чуємо мотиви специфічної романтики минулого (навіть «високе гетьманське чоло»), але знову ж таки на етнографічному тлі.

Але письменниця не зупинилася на цьому. Вона досить пірвала з етнографічним реалізмом в оповіданнях з кріпацького життя. Коли що від нього (етнограф. реалізму) й залишилося, то лише мова. Соціальні сільські відносини в їх досить реальному відтворенні (козакство й кріпацтво, кріпаки й поміщики) М. Вовчок нам залишила.

Чи не найкраще оповідання з відомих—«Інститутка»; це вже справжній реалізм, реалізм Франка й інших наших реалістів.

Отже й виходить, що у М. Вовчка—дві «школи».

Всі твори М. Вовчка в першу чергу, художній документ—про настрої певної частини української інтелігенції в її відношенні до села.

Але частина їх, як от «Інститутка», «Дяк» то-що, є крім того незрівняна ілюстрація

ція художня до становища селянства 50-х та почати 60-х років м. віку.

Тепер відносно редагування. Перш за все мусимо привітати достатню перевірку слів. Маємо добре перевірені (про що свідчать примітки) тексти. Маємо в примітках свої оповідання. Маємо гарні пояснення і влучні відновлення в оповіданні «Дяк» і т. д. Що й казати,—старання й досвідчена редакція.

План видання—науково-популярний. Чи не тому часом і маленькі томики. Хоч тут і Європою пахне, але від цього все ж популярність не виграє. Не обійшлося, «як полагалося» і без коректорських гріхів, та якоїсь сірої «економічної» обгортки, хоч художнє оформлення її чепуреньке.

Кидається також у вічі такий малий тираж (всього 5.000). На нашу думку принаймні треба б у тричі більший пустити, бо хоч в «комерції» автор замітки цієї і мало розуміє, але тираж це не тільки комерція. А ціна I тому—1 карб. 35 к. Дорогувати.

В. В—ко.

В ЖИТАХ. Г. Косинка. ДВУ. 1926. Ст. 189. Ц. 1 карб. 45 коп.

«В житах»—це, власне, не оповідання. Ні якоїсь особливої сюжетної рамки, ні багаторої фабули, інтриги чи що. «В житах»—це мінка поем у прозі, що вільно читаються, вражають читача своєрідною трактовкою природи,—степу, сонця, землі, вітру,—природи, на чім тлі автор показує злиденне земне життя людей. От хоч би Корній, терой двоох оповідань Косинчиних—«В житах» та «Пострілі». Він добре пам'ятає, розуміє голос, мову, життя степу, спів вітрів, радість сонця, але ніяк не може знайти свого місця в новій революційній системі життя. Він борсається в житах і все. Він дезиртир: утік, як видно, від «комуни», ненавидить глинта Дзюбу і разом з тим повстає в оборону його від тієї ж «комуни». Принаймні, він мовчки дивиться на розстріл комуніста, свого односельчанина Матвія Клянчука. Не можна сказати, щоб із самого Корнія була вже надто пасивна особа. Ні, він активний, але активний за кутка. Ось як він «росправляється» зі своїм товаришем по банді:

«Він нахилився достати з річкака рушницю, я зняв з плеча свою і ще раз перевірів пострілом чи добре б'є... і Шашко захилюючись у грязі простяг одну руку під кущ глоду, скорчився й виправився без крику».

Проти чого скеровано цю активність? Чим її умотивовано? Чи не скидається це просто на карний злочин людини, розлютованої на себе й на людей, за те, що сама собі не знайде ладу? Врепті можна думати, що кому до вподоби, але висновок буде один—життя безглузде, дике, тут нічого не зрозуміти, нічого не допиймаш: тікаєш від комуни, і співчуваєш їй, б'єш комуністів і ненавидиш глинта, хочеш чогось кращого і робиш карні злочини... взагалі—вибити з віковичного спокою тріска між двома берегами: з одного боку пече, а з другого колется і на яку ступити—не знаєш.

Ото ж, щоб ясніше було, скажемо просто: трагедія косинчиних героїв, це трагедія української дрібної буржуазії, ну, а Корній цих оповідань, як і Петро в «Голови Ході»,—просто солдат з колишньої армії директорії. Станши на цю точку погляду, ми зможемо знайти якийсь зміст як того убивства, що про нього говорили вище, так і розправи над хінцями в оповіданні «Голова Ході». Хінці несли землю і волю, але їх 40 чоловік винищено. За віщо?

Корній і Петро—це одна людина, тільки в різні часи показана—Корній підчас горожанської війни, а Петро пізніше.

Петро, тоб-то Корній, тоб-то солдат з армії директорії, оре землю, що йому дала Раделлада, що йому дали її сорон хінців, ті сорок хінців, кого власною своєю рукою стріляв Петро. Ось зміст оповідання «Голова Ході».

З Косинки добрий майстер. Він чудово подав нам в образах описану вище трагедію дрібно-буржуазної душі, він вивчив її психологію, вивчив глибоко, можна сказати втілює в неї, щоб очима своїх героїв дивитись на світ і на людей. Наслідок—на долоні.

І. Шахивець.

«що мол тепер за власть, що й писателів нема, нема чого й почитать»... І я, напр., давав де-які вірші читать своїй молоді, то чув такі слова: «як би, кажуть, були такі книжки, то можна було б і виписувать і почитать де що узнать»... Тепер, товариші от що; той збірник, що я вам надсилав, я поправив, додав ще де-які вірші і дав заголовок «Життя»... а через де-який час випустю збірник під заголовком «Кохання», коли молодь уже ознайомиться з життям, і нарешті—«Сум»... тепер відносно п'єсу що ви там пайшли не правильного і не потрібного для життя?... все те, що я зазначив у цім листі розберіть гаршо і дайте відповідь—не баріться—іще прошю, можна давати на заказ міні писати п'єси. Давайте скоро відповідь...

Ф. С—ч.

9-VII—26 р.

Цього красномовного листа підсилено ще наприкінці віршем, що має «бринькати» редакції живим докором:

Заснула чогось моя Ліра,
Забилося серце в груді...
Бо добрії люде сховали,
Згуптали в холодній воді...

Стопталі ногами паміри,

Талан мій закрили на вік
Закрили, брати мої, друзі,
Талан не на рік, а на вік...
За що ж така кара проклята
Що ліра моя пагула?
Кого вона в нашій Радвладі
З ума або з толку звела?

і т. д.

Чого хоче цей «безталанний сіромаха»? Хочє, щоб його конче надрукувати і дали «казак» на п'єси. Щиро співчуваючи, можна лише йому заказати, щоб він не намагався видавати ані п'єси, ані віршів доки не переростє своєї зарозумілості, відсталості, доки не скине киреї жерця чи гелія та не набудє відповідної серйозної підготовки. Інакше бо—хай кращє не марнує часу, а береться до іншої, кориснішої і для нього і для суспільства творчості, буденної, зовні непомітної, але вдячної творчості.

Ми навели лише три листи. Вони, звичайно, не характеризують у повній мірі становища на сьогодні, так само як і весь поданий тут матеріал може зазнайти читача тільки в загальних рисах і вимагає ширшого освітлення точнішої розробки, точнішого виявлення всіх цих моментів.

АРК. ЛЮБЧЕНКО

Блок-нот.

ОДЕСЬКА ФІЛІЯ МУЗ. Т-ВА ІМ. ЛЕОНТОВИЧА.

Одеса не дуже багата українськими культурними організаціями, та й ті кілька, що є тепер, виникли лише за часів радянської влади. Понадто місце серед культурних організацій належить філії муз. т-ва ім. Леонтовича. Навколо неї зосередились найбільш видатні культурні українські сили Одеси, притягнено до роботи визначних місцевих музичних діячів інших національностей.

Філію муз. т-ва занесено торік в осени. За короткий час існування, вона розвинула значну роботу. Оклад членів філії досить різноманітний. До роботи почастило притягти професорів і студентів музикального інституту, молоді артистичні сили, робітників, службовців та інших.

Одеська філія муз. т-ва ім. Леонтовича майже щотижня улаштовує музичні вечірки. Поза цим відбулося кілька літературно-музичних вечір, присвячених укр. письменникам: Т. Шевченкові, Ів. Франкові і Коцюбинському. В вечірках брали участь артисти місцевої укр. Держдрами, які теж вступили до т-ва.

Організовано хорову студію (70% в неї робітники—шкіряники, цукровники та трамвайщики), струнний і вокальний квартет.

Хорова студія має молодшу й старшу групи. Її завдання виховати свідомих співаків і керівників хоргуртків.

Струнний квартет дав за час свого існування 5 концертів камерної музики, які пройшли зі значним успіхом. При т-ві засновано оркестрову студію, якою керує т-ка О. Сенкевич.

Пророблено план та програму роботи на селі матичної роботи за браком інструментів (кобз).

Поза цим т-во розгорнуло значну методологічну роботу.

Пророблен план та програму роботи на селі (самоосвітнього характеру), а також виробляється типовий підручник роботи по робітничих клубках.

Зараз т-во бере активну участь в організації державної опери. Активних членів т-ва висунуто на безпосередню роботу в цій справі.

На порядку денному найближчої роботи т-ва стоїть налагодження найближчого контакту з оперою, обслуговування роботи клубів і керівництво їх роботою, улаштування низки концертів, як всевітньої, так і укр. музики та перепідготовка диригентів хоргуртків при клубках.

Б. Сім.

МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ КРЕМІНЧУКЩИНИ.

♦ **Окрфілія музичного т-ва ім. Леонтовича.** Після літнього відпусткового періоду розпочинається робота більш менш регулярно і по наміченому плану. Для вияснення де яких питань для майбутньої роботи муз. т-ва представник Окрфілії влітає до Центрального Правління.

♦ **Крем. музична профшкола.** В цьому році випущено 16 учнів, частина яких переходить до ВУЗ'ів. Задіявність профшколою збільшується, тому з майбутнього року школа буде поширена.

Що директивах центру і по місцевій ініціативі Музпрофшкола поступово буде українізуватися.

Профшкола буде поповнитися музробітниками. По повідомленню Київськ. музичного Інституту—до профшколи буде командировано одного із кращих, закінчивших в цьому році робітника.

♦ **Кремінч. Держхор-капела ім. Лисенка.** Після літньої перерви хор приступив до роботи, намічено план концертів по районах.

ПОРТРЕТ Т. ДЗЕРЖИНСЬКОГО З КВІТОК.

В Москві в сквері коло Великого театру буде зроблено на клумбі портрет Дзержинського з живих квіток. Роботу доручено відомому декоратору-художнику Бажені.

«МЕРТВІ ДУШІ» ГОГОЛЯ НА ЕКРАНІ.

Відома американська фірма «Productions Markis» приготувала до постановки «Мертвих душ» по Гоголю.

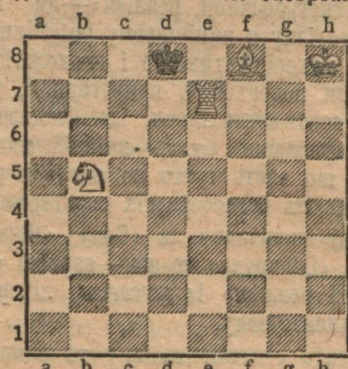
Шахи й шашки.

За редакцією І. Л. Янушпольського.

№ 25, 1 серпня 1926 року

Умовні значки: Кр—король, Ф—ферзь, Т—тура, С—слон, офіцер, К—кінь, п—пішак.

Завдання № 22. А. Сквороника.

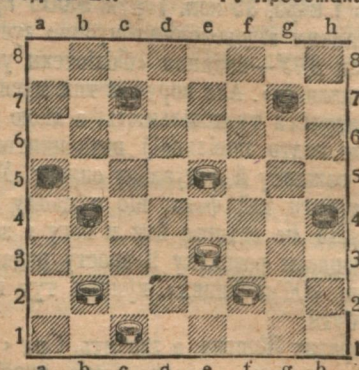

Білі—Kph8, Te7, Cf8, Kb5 . . . . . (4).

Чорні—Kpd8 . . . . . (1).

Мат за 3 ходи.

Етюд № 21. Г. Прессмана.

Білі—Шb2, c1, e3, e5, f2 . . . . . (5).

Чорні—Ша5, b4, c7, g7, h1 . . . . . (5).

Білі виграють.

ХРОНІКА.

Міжнародний турнір у Будапешті (Угорщина), де брало участь 16 відомих шахматистів, закінчився 18 липня з таким наслідком: 1 і 2 місце заняли Грюнфельд (Австрія) і Монтичеллі (Італія), що виграли по 9½ з 15. Це перший випадок, у історії шахових турнірів що-б італійський шахматист, приймаючи участь у міжнародному турнірі, заняв 1 місце. 3 і 4 місце заняли Рубинштейн (Польща) і Такач (Чехо-Сл.) по +9, 5 і 6—Кмох (Австрія) і Нарт (Угорщина) +8½, 7 и 8—Петі (Чехо-Сл.) і Колле (Бельгія) +8. Далі—Маттисон (Латвія) і Тартаковер (Париж) +7½, Вайда і Штейнер (Угорщ.) +6½, Гавазі (Угорщ.) і Ятс (Англія) +6, Пржежш (Чехо-Сл.) +5½ і Зноско-Боровський (Париж) +4½.

У всеамериканському турнірі 1 місце заняв Капабланка.

У шаховому матчі між робітничими командами Австрії і Німеччини Австрія виграє +13½—6½.

Доповнюємо хроніку про сеанси у Харкові чемпіона СРСР у шашки т. В. В. Мідкова. У сеансі з 17 шашістами т. Мідков виграв 13 і програв 4 (т. Бакуменко 2, Вербіцькому і Белкіну).

Невеликий турнір—матч з участю В. Мідкова закінчився так: Мідків і Ломазов по +3½ Іллінський +3 і Додінов +2.

3-го липня в м. Тульчині закінчився міський шаховий турнір—чемпіонат, що організовано бюро шахгуртка при Центральному Робочому клубі. Приймало участь в турнірі разів 26 чоловік—представників від усіх шахових організацій міста. Наслідки турніра такі: 1 приз—т. Лернер, 2 та 3—т.т. Озерів і Беріштейн, 4—т. Притула, 5—т. Березій, 6—т.т. Косминський та Розенфельд.

Перлини та бурштин на Україні.

Не всі знають мабуть, що на терені Радянського Союзу та ще у північній частині його по річках Олонецької, Архангельської, Новгородської, Псковської губерній, за якусь сотню років тому, ловили «жемчужницю», що мала перлини надзвичайно рідкого відтінку—блакитні перлини. Скажемо ще більш, що ця блакитна перлина була значною статтею експорту «батькишки Великого Новгорода» й перлин було продано за кордон не на одну сотню тисяч карбованців. Тепер цей промисел знову відновляється й місцеві люди заходяться до ловитви блакитних перлин для експорту.

Одже й у нас на Україні по численних притоках Дніпра є «жемчужниця» цього самого, або-ж близького роду. Цікавою треба рахувати знаходку в ставках Олександрійського парку на Білоцерківщині (Київська губ.), мушлі, в яких помічено дрібнісінькі перлинки, що прикріплені до створок мушлі і які мають всі властивості справжніх перлин. Проте це надзвичайно маленькі—перлинки розміром не більш булавочної голівки.

Вже далеко більш значіння для України, ніж перлини має бурштин (янтар), який часто-густо зустрічається на Україні і який у зв'язку із тим, що толовні місцезнаходження бурштину, як Балтицьке, Німецьке моря в сучасний мент майже вичерпані й ціни на цей камінь підносяться,—може дати де-який прибуток і населенню і державі. Є багато бурштину по-під берегами та в затоках Дніпровських між Київом і Трипіллям. Відомий український геолог—академик Тукієвський, говорить, що цей бурштин зустрічається в околицях Подгорців, Хотова, Гвоздова, Старих-Петрівців, коло Межигіря. Іноді трапляються великі кусні бурштину, як палинички, що коштують сотні карбованців.

Л. Олін.

Міжнародний план радіо-хвиль.

На конференції міжнародного радіо-комітету у Парижі обговорювалися труднощі вияснення питання довжини радіо-хвиль. Над цією проблемою працюють вже 18 місяців. У Європі є понад 200 радіо-станцій, а для них поки що визначено всього до 100 довжин хвиль. Капітан Ікельсей, головний інженер British Broadcasting Company, заявив англійським журналістам, що в другій половині вересня ввійде в життя новий план хвиль, що обіймає 90% всіх європейських націй. Для Англії визначено 10 довжин хвиль, а для інших континентальних держав число довжин хвиль відповідатиме їх населенню та значінню.

Лист до редакції.

Прохаю надрукувати слідує:

В збірнику т.т. П. Волобуїва і П. Мостового «Красназнавство в трудовій школі» цим дням видано його Держвидавком, уміщено мою статтю—«Що таке красназнавство».

Зазначену статтю передруковано без мого відома з ч. 6—7 «Червоного Шляху» за 1925 р.

Передруковуючи статтю, упорядники збірника скоротили її, при чому ті численні цитати, що я їх привів з праць різних авторів—упорядники надрукували не як цитати з вказівками на літературні джерела, а цілком приписали мені.

Висловлюю свій протест проти легковажного відношення упорядників збірника як до мене, так і до тих авторів, праці яких за вказівкою на літературні джерела, цитувалися в моїх статтях надрукованих в «Черв. Шляхові».

Н. Дубняк.